

Sözlü Kültür Ortamında Derlenen Mukaddem Ali Destanındaki Tarihî Gerçeklik

Received/Geliş: 12/05/2017

Sedat BAHADIR*

Accepted/Kabul: 14/06/2017

Öz

Sözlü edebiyat ürünlerimiz içerisinde birçok çalışma ve elde edilen sonuçlara göre, Türk dünyasında ortak olan destan anlatma geleneği devam etmektedir. Günümüzde derlenen Mukaddem Ali Destanı bunun en bariz örneğidir. Bu destan Bayat Boyu Türkmenlerinden Bahadırlara ait bir destandır. Coğrafi saha olarak Kuzey Suriye, İstanbul, Bağdat ve Sivas Yaylalarını kapsamaktadır. Sözlü kültürde 300 yıl kadar yaşamış ve 2013 yılında ailenin yaşlı kaynak kişilerinden derlenerek yazıya geçirilmiş bir epik destandır. Destan kahramanını doğumu ile ölümü arasında ele alınan olaylar, Türk destan geleneğine uygun olarak anlatılmıştır. Bu destan, sözlü kültür ortamında oluşum ve gelişim özellikleri, lider tipolojisi, isim verme, kadın tasviri, başkaldırı ve tarihi gerçeklik yönünden incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Mukaddem Ali, Epik Destan, Bahadırlar, Sözlü Kültür, Tarihî Gerçeklik.

The Historical Truth of “Mukaddem Ali Epic” That Complied from Verbal Culture

Absract

According to results of many studies of our oral literature pieces, the tradition of telling epics is –which is common in Turkic countries - still pursued. Epic of Mukaddem Ali –which is an up-to date compilation- is an apparent example of this culture. This epic belongs to Bahadır family in Bayat clan’s Turkmenians. It covers Northern Syria, İstanbul, Baghdad and plateau of Sivas as geographic areas. This epic lived as an oral culture and then it was written down in 2013 with help of elder people who know the source of the epic. The stories that are between the birth and death of the hero of the epic they are told properly according to Turkish epic tradition. This epic is studied in point of it’s nascency and growth in oral culture, it’s leader typology, giving name, description of woman, the rebellion and historical reality.

Key words: Mukaddem Ali, Epic, Bahadırlar, Oral Culture, Historical Reality

* Yrd. Doç Dr. Sedat Bahadır, Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. ORCID ID: 0000-0002-1018-016X

Giriş

Destan (epos); “*bir boy, ulus (kavim) veya millet hayatında tam estetik hüviyet kazanmamış eser sayılan efsanelerden sonra nazım şeklinde ortaya çıkan en eski halk edebiyatı mahsullerinden biridir*” (Elçin, 1993, s.72). Gözlem, inceleme ve değerlendirme sonucu sonraki nesillere aktarılır. Bu nedenle, milletin ortaya koyduğu sözlü ürünler içerisinde, ehemmiyetli bir yer tutan destanlarda, geçmişin milletten devlete giden yaşantılarını bulmak mümkündür. Destanlar, sözlü kültürümüzün ürünleridir ve “*yazılı kültürü oluşturanlara nispetle daha geniş bir katılımcı kabule sahiptirler ve bu yüzden fertlerin faaliyetleri üzerinde daha etkilidirler*” (Yıldırım, 1998, s. 38). Bu etki ile dilden dile dolaşmış olgunlaşmış destanlarımız, yazıya geçirildikten sonra da hususiyetlerini korumuşlardır.

Çalışmamızda, sözlü kültür ortamında, hakkındaki tarihî gerçeklikler destanlaşmış Mukaddem Ali üzerinde durularak, tarihî gerçekliğin destanlaşma süreci irdelenecektir. Sözlü kültür ortamında

Destanın Sözlü Kültürde İncelenmesi

Mukaddem Ali Destanının Oluşum ve Gelişim Özellikleri: Destan, bir milletin tarihi bilinçaltını, milli ruh, ideoloji ve yüzyılları aşan hedeflerini nesilden nesile aktaran bir köprü vazifesi görür. Bu nedenle teşekkül ettiği dönemin ve öncesinin sosyal iktisadi, coğrafi ve tarihi bilgilerini içeren “*destan, aynı zamanda milletin duygu, yaradılış ve mitik tefekkür tarzının da yansıtıldığı çok yönlü bir ayna gibidir*” (Kara Düzgün, 2014, s. 63).

Mukaddem Ali Destanı, Reyhanlı Türkmenleri içinde yer alan Bahadırların destanıdır. Ailenin yaşlı kaynak kişileri, bu destanın “*çok eskiden beri anlatıldığını ve yaklaşık olarak yüz yıldır devam ettiğini*”¹ teyit etmiştir. Bu destanın ilk anlatıcıları Sırrı Bahadır (1912-1986), Halil Bahadır (1909-1984), Ahmet Bahadır (1911-2001) ve Rıfat Bahadır (1921-2010)’dır. Adı geçen bu merhum aile büyükleri, uzun kış geceleri, akraba ziyaretlerine gittiklerinde bu destanı anlatmışlardır.² Rıfat Bahadır’ın anlatmış olduğu destan, merhum Altuğ Bahadır tarafından düzenlenen bir dosyada muhafaza edilmiş ve 2016 yılında baskısı yapılan Büyük Reyhanlı Aşireti ve Bahadırlar

¹ Reyhanlı Bahadırları içinde yaşayan yaşlı kaynak kişilerle yapılan saha araştırmamızda anlatılanlar kayda geçirilmiştir.

² Diş doktoru 1951 doğumlu, Kemal Bahadır’dan dinlediklerim.

(Bahadır, 2016, s. 132-133) kitabına eklenmiştir. Bahadırlar tarafından anlatılan destanın en son hali Kemal Bahadır'dan dinlenmiş ve yazıya geçirilmiştir.

Lider tipolojisi: Destan kahramanlarının ortaya çıkması için, kahramanın geleneksel kültürü yaşayan bir toplumun bir ferdi olması gerekir. Kahramanın olağanüstü doğumu sonrası, olumlu farklılıklar göstermesi gerekir. Mukaddem Ali de sekiz yaşına geldiğinde ata binmeyi öğrenmiş ve cirit oyunlarında yaşlılarından daha iyi bir konuma gelmiş; çocukların kendi aralarında oynadıkları “*kılıç oyunlarında*” üstün olduğunu göstermiştir. On beş yaşına geldiğinde boyu da aşiretin en uzununu, bilekleri kocaman, karakaşlı ve kara gözlü yağız bir delikanlı olmuştur. Ailenin önemli bir geçim kaynağı olan derileri satıp ve aşiretin ihtiyaçlarını almak için karşı köylerde kurulan Pazar yerlerinden dönerken karşısına yüzü kapalı üç haramî çıkmıştır. Ali'den yükünü isteyen haramileri, bir Osmanlı sillesiyile yere sermiştir.

Küçük yaşlarda, birçok konuda yaşlılarından farklı olan Mukaddem Ali, genç yaşlarında da savaşa katılmış ve Padişah tarafından ödüllendirilmiştir. Hayvancılık ile geçinen Bahadırlar çıkmış olduğu Sivas yaylalarında birçok haksızlığa uğramış ve bunun neticesinde de karşı koyduğu için yargılanmış daha sonra da Osmanlı Devleti için birçok yararlı işler yapmıştır.

Mukaddem Ali, doğumundan ölümüne kadar yapmış olduğu mücadele aşiretinin devamı içindir. Bu mücadele, Bahadırlar içinde yüzlerce yıldır sözlü olarak nesilden nesle aktarılmış ve ortaya bir kahraman tipolojisi çıkmıştır.

İsim verme: Türk kültüründe isim verme geleneğinin olduğu yer Orta Asya'dır. Anadolu sahasına da taşınmış olan bu geleneği, önceleri sözlü olup sonradan yazıya geçirilen halk hikâyeleri ve destanlarımızda belirgin olarak görebilmekteyiz. Orhan Acıpayamli (1993) “*Türk Ad Verme Folkloru*”nun *Morfolojisi*'ni anlatırken bu uygulamanın “*doğmadan önce, doğum sırası ve doğumdan sonra*” (s. 3) gerçekleştiğini söylemektedir. Destan kahramanı Ali'ye, Mukaddem adını Padişah vermiştir. Bağdat'ın fethine katılan Ali en önde savaştığı için Padişahın dikkatini çekmiştir. Padişah, savaş sonrası huzuruna çağırdığı Ali'yi Mukaddem unvanıyla ödüllendirmiştir.

Kadın tasvirleri: Destan kahramanına hamile kalan Zebo'yu eşi Abdullah şöyle anlatmaktadır: “*Asil Beydillioğlu Mehmet Bey'in asil kızı Zebo, güzel Zebo, kıymetlim Zebo, biliyordum bana güzel bir çocuk*

vereceğini. Yılmadım bekledim. Dölüm³ olursa Ali, kızım olursa da Fatma ismini koyacağım.” Bunun dışında “Haçça Kadın ve ebe kadın” adları geçmektedir.

Kadın tasviri içinde Mukaddem Ali'nin annesinin Beydilli aşiretinden olduğu anlaşılmaktadır. Reyhanlı aşireti Yeniil'deki yayla yerine giderken birçok aşiretle birlikte gitmektedir. “*Bunlar içerisinde Beydilli aşireti de vardır*” (Bahadır, 2016, s. 43-44). Türkmen aşiretleri arasında yapılan evlilikler, akrabalık bağına güçlendirmektedir.

Başkaldırı: Destan devrini yaşayan anlatılarda ekonomik, sosyal dinî, şahsi, siyasi... nedenlerle başkaldırıya sıkça rastlamaktayız. Oğuz Kağan destanından Dede Korkut ve Köroğlu'na kadar birçok anlatılarda, haksızlıklara karşı başkaldırı görülmektedir. Orhun Abidelerindeki “*ondan sonra küçük kardeşi kağan olmuş tabii, oğulları kağan olmuş tabii. Ondan sonra küçük kardeşi büyük kardeşi gibi kılınmamış olacak, oğlu babası gibi kılınmamış olacak. Bilgisiz kağan oturmuştur.*” (Öncül, 2009, s. 111) ifadelerini de vermek mümkündür.

Dede Korkut adlı eserde bulunan “*İç Oğuz'a Taş Oğuz Asi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan, Begil Oğlu Emren'in Destanı, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı ve Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı*”nda (Ergin, 1989) başkaldırıyı görmekteyiz.

Köroğlu, fizyolojik gelişimini tamamlamasının ardından sahip olduğu özel bir atla intikam almak için harekete geçer. Ancak “*her versiyonda intikam aldığı kişinin değiştiğini gördüğümüz Köroğlu, Türkmen versiyonunda, babasının kırk yiğidi ve kendi adamlarıyla Kızılbaş ülkesine baskın yapıp Hünkâr Padişah'ın ordusunu bozguna uğratar*” (Öncül, 2009, s. 137)

Mukaddem Ali de uğradığı bir haksızlığa karşı çıkmış ve sonunda Osmanlı Paşası tarafından tutuklanmıştır. Mukaddem Ali'nin mücadelesi, hayvancılıkla geçinen ailesini savunmak ve zoraki iskâna karşı çıkmaktır. Destanda geçen zaman içinde Mukaddem Ali, birçok konuda haklı çıkmasına rağmen Osmanlı'nın iskân politikasına yenik düşmüştür.

Destanda Tarihî Gerçeklik: Destanların temelinde tarihî gerçeklik yatmaktadır. Destan kahramanının yaşadığı dönem, tarihî gerçeklikle bağdaşmaktadır.

³ Döl, erkek evlat anlamında kullanılmıştır.

Mukaddem Ali Destanı incelendiğinde Bağdat seferinden ve aşiretler içinde bulunan yiğit delikanlıların da bu savaşa dâhil olmasından bahsettiğine göre, destanda söz edilen olaylar yaklaşık olarak 17. yüzyılda başlamaktadır. 19. yüzyılda Fırka-i İslahiye'nin kurulması ve bölgedeki uygulamaları ve aşiretin yerleşik hayata geçirilmesi sürecinde destanı meydana getiren olaylar dizisi sona ermiş; dolayısıyla destan sözlü kültür ortamında dolanıma girmiştir. Brunvand'ın tespitlerine göre (aktaran Yıldırım, 1998, s. 41), “*sözlü kültür ürünleri kendilerine has bir geleneğe sahiptir. Ortak yaratıcılığa bağlıdır ve kalıplaşmaya müsaittirler.*” Mukaddem Ali Destanı da başta tarihî gerçeklik özelliğindeki bir dizi olay ve durumun ortak inanç ve gelenekte yaşayan geniş çevrede olağanüstülüklerle genişlemiş halidir.

Destan'da Türkmen aşiretinin yerleşim yeri olarak Reyhanlı ve çevresi gösterilmiştir. Türkmenlerin bu yerlere gelişleri XI. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Selçukluların 1040 yılında kazandıkları Dandanakan Savaşı'ndan sonra, devletin asıl gücünü meydana getiren Türkmenler veya diğer adıyla Oğuzların bir kısmı, yurt tutmak maksadıyla dalgalar halinde Suriye'nin kuzeyine gelerek kendi şartlarına uyan Anadolu'yu vatan edinmeye başlamışlardır (Bahadır, 2016, s. 43-44). 1517 yılında Halep sancak olduktan sonra da orada yaşayan Bayat Türkmenlerinin kalabalık topluluklar halinde yaşadıkları görülmektedir (Bilgili, 2002, s. 26). Bunlar, “*göçebe ve yarı göçebe*” (Yinanç, 2013, s. 709-710) olarak hayat sürdürmüşlerdir.

1639 Bağdat seferi (Yücel, Sevim, 1990, s. 80), Mukaddem Ali'nin gençlik dönemine denk gelmektedir. IV. Murat sefere giderken Halep'te Mısır kuvvetleri de orduya katılmıştır (Yücel, Sevim, 1990, s. 81). Destanda da anlatıldığı gibi Bağdat seferine katılan ve en önde savaşan Ali'ye Mukaddem lakabı, IV. Murat tarafından verilmiştir.

Destanda Mukaddem Ali'ye Balkanlarda çıkan isyanı bastırmak için görev verildiği anlatılmaktadır. Yaşanılan dönem Osmanlı yönetiminde işlerin çıkmaza girdiği ve isyanların başladığı dönemdir. Görevi alan Mukaddem, yanındaki az kişilerle görevini layıkıyla yerine getirmiştir.

Mukaddem uzun bir süre İstanbul'da kalmıştır. İstanbul'da tesadüfen gördüğü bir akrabasıyla konuştuktan sonra memleketine gitme isteği artmıştır. Bu istek Padişaha anlatılmış ve kalması yönünde çok ısrar edilmesine rağmen bir türlü vazgeçirilememiştir. Padişah kendisini Halep-Hicaz yolunu korumayla görevlendirmiş ve ödül olarak İstanbul'un Anadolu tarafında

bulunan bir köyün tapu belgesini Ali Bahadır adına mühürleyip vermiştir. Bu köy bugün bile Ali Bahadır köyü olarak bilinmektedir.

Aşiretin dağılması da tarihî bir gerçektir. Bugün Anadolu'nun çeşitli yerlerine dağılmış olan Bahadırlılardan birçok sözlü kültür derlemesi yapılmıştır. Bahadırların yaşlı kaynak kişilerinden derlemiş olduğumuz sözlü kültür ürünlerinde *“Bizim kökenimiz Reyhanlı'dır. Devlet bizi dağıtmak için buralara sürgün gönderdi.”* demektedirler. Derlemesini yaptığımız bu kişilere, *“Bunları nereden öğrendiniz?”* dediğimizde, *“Atalarımızdan öğrendik.”* demektedirler. Tarihî gerçeğe baktığımızda Türkmenlerin yerleşik hayata geçirilmesi için birçok fermanın verildiği görülecektir. Nitekim destanda Mukaddem, Reyhanlı'ya aşiretinin yanına geldiğinde aile büyükleri, *“Sen yokken bile Osmanlı bize yine eziyet verdi. Bizi uzak yerlere sürmeye kalktı. Vali, padişaha rica etti de bu işten vazgeçildi. Kardeşlerimin hepsi dağıldı. Onlardan haber alıyorum. Kimi yakın kimi uzak yere gitti. Hepsi yurt kurmuşlar. Ama senin yaşadığını bilmiyorlar.”* demiştir. Destan incelendiğinde aşiretin birkaç defa sürgüne gönderildiği ve dağıtıldığı anlaşılmaktadır. En son olarak verilen ve sonradan iptal edilen sürgün belgesi şöyledir:

Mekân, Sosyal Hayat ve Aile: Destanda mekân üç ayrı yerde geçmektedir. Bunlardan biri, aşiretin ilk yerleşim yeri olan ve kışlak olarak Reyhanlı ve çevresidir. İkincisi, yayla yeri olarak kullanılan Sivas⁴ Uzunyayla'dır. Üçüncü olarak da Mukaddem Ali'nin esir olarak götürüldüğü İstanbul ve Balkanlardır. İstanbul'da kısa süren bir esaret hayatından sonra Padişahın emri ile birtakım görevler almış ve başarılı olmuştur. Son olarak da doğduğu yere gelmiştir. Aşiret, Fırka-i Islahiye'den⁵ sonra Reyhanlı'da yerleşik hayata geçmiştir.

Destanların edebi değeri yanında, sosyal hayatın taşıyıcı yapısına sahiptir. İnsanların bir biriyle ilişkileri sırasında oluşan ortak dünya görüşü, hitap şekli, yardımlaşma usulleri, aile algısı, sosyal hayatın temellerini meydana getirir. Mukaddem Ali Destanı'nda kahramanın doğumundan ölümüne kadar gelişen olaylar, geleneksel yapı içerisinde anlatılmıştır. Aşiretin sosyal kültürel yapısına ait birçok unsur, epik destan geleneğine uygun bir şekilde işlenmiştir. Erkeğin aile içindeki statüsünü belirlemek, iç

⁴ Sivas'ın eski adı, Yeniil'dir.

⁵ Fırka-i Islahiye, 1865-1866 yıllarında Çukurova, Cebel-i Bereket (Gavur Dağı) ve Kozan dağlarında devlet idaresini yeniden kurmak üzere oluşturulmuş askeri kuvvettir.

ve dış tehditlere karşı birlik olmak ve bu birliğin devamını sağlamak için çocuğun olması zaruridir. “Çocuk ailenin devamı demektir. Bu durum sadece destanlarda değil, halk hikâyelerinin birçoğunda da” (Aça, 1998, s. 232) böyledir. “Kırgızların Manas destanında Cakıp Han’ın on dört yıl çocuğu olmaz” (Yıldız, 1995, s. 537). Kam Püre’nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyunu Beyan eden hikâyede Bayındır Han’ın sohbetinde etrafında bulunan gençleri gören Pay Püre Bey ağlamış ve gerekçesini de “Oğulda ortacım yok, kardaşta kaderim yok.” (Ergin, 1989, 116) demiştir.

Mukaddem Ali Destanı’nda çocuksuzluk motifi şöyle geçmektedir: Meclis kurulmuş, Halep Türkmenlerinden olan Bahadırlar’ın büyükleri çadırda sohbet ediyorlardı. Çadır dışında da çocuklar tahtaları kılıç gibi kullanarak birbiriyile oynuyorlardı. Çadırda bir tek ailenin en büyüğü Abdullah Bey yoktu. Herkes birbirine “Nerede Bey?” diye söylenmeye başladılar. Dışarı çıktıklarında Abdullah Bey’i tek başına ve çok üzgün bir şekilde çocukları seyrediyordu. Üzgün üzgün oturan Beylerinin bu hali, aşiretin ileri gelenlerinin gözünden kaçmadı. Ona “Seni üzen nedir Bey’im?” dediklerinde Abdullah Bey, yaşlı bir şekilde “Derdim vardır aşiret. Bakın şu ovaya, binlerce kuyruğu düğümlü yağız kısraklarımız var, nallarının altına adımı kazıyıp üzerlerine atladığımda, önümde kâinat dize gelir. Ama şimdi kocadım artık. Arkama baktığımda kimseyi göremiyom.” dedi. Anladılar ki Abdullah Bey’in derdi çocuk. Abdullah’ın üzüntüsünü duyan aşiretin en yaşlısı Abdullah’ın yanına sokuldu “Oğlum üzülme, duanı da esirgeme.” deyip sırtını sıvazladı.

Destan kahramanı Mukaddem Ali’nin doğumu da benzer özellikler göstermektedir: Aksakallı “Bu gölün suyundan iç ve önce Allah’a, sonra Peygamber’e ve Ali’ye dua et, sonra da atına bin. Bu at seni obana götürür.” dedi ve kayboldu. Buradan anlaşıldığı gibi Mukaddem Ali’nin ölümünden sonra destan devam etmiştir. Çünkü aynı soydan gelen aile fertleri, aşireti ve devleti için kahramanlık göstermeye devam etmiş; Bahadırların Anadolu’da çeşitli yerlere dağıtılmasından sonra sona ermiştir.

Reyhanlı aşiretinin Rakka'ya 1756 yılındaki sürgünü ve daha sonra affedilmesiyle ilgili *İlm ü Haber*⁶

İlm ü Haberin Günümüz Türkçesi:

İlm ü Haberi verilmiştir.

Emri değişik yazıldığından yeri kaldırmak kaydı terkeyn (ibtal) edilmek buyurdu. (Daha önce Rakka'ya sürgün gönderilen Reyhanlı aşiretinin bu yazısının iptal edildiğine dair olan yazı.) Telhis'e uygun olarak Divan'dan emri yazılarak baş muhasebeye ilm ü haber verilmek buyurdu.

Kuralları arzıdır

Saadetli dariis's-sade ağası hazretlerinin nezaretleri altında olan evkaftan Üsküdar'da bulunan Atıyk Valide Sultan, toprağı iyi koksun, evkaf-ı Şerifelerine katılanlarda Yeniil⁷ Voyvodalığı ve Halep Türkmenleri Hası kalemlerinden Reyhanlı aşireti, kendi halinde olmayıp yazlık ve kışlıklarına gidiş gelişde yolları üzerinde bulunan kasaba ve köyler ahalilerinin ve rast

⁶ Bu ilm ü haber, Türkiye tarihine ve Hatay'a büyük hizmetleri bulunan değerli bilim adamı Halil Sahilloğlu tarafından Güneyde Kültür Dergisinde yayınlanmıştır. Reyhanlı aşireti için önemli gördüğümüz bu belgenin transkripsiyonu yapılmış ve günümüz Türkçesine aktarılmıştır. (Halil Sahilloğlu. (1995). "Reyhanlı Aşiretini Amik'te İskanı", Antakya: Güneyde Kültür Dergisi, Cilt: VII, Sayı 72, s. 19.)

⁷ Yeniil: Sivas'ın güneyinde bir yer olup 1847'de Sivas eyaletine bağlı bir sancak.

geldikleri yolcuları zarara uğratarak mallarını gasp ve canlarına kıymak gibi kötülüklerle cesaret eylemişlerdir. (Bundan) dolayı avaid⁸ vergileriyle birlikte yıllık yazılı 6300 kuruş mallarıyla bu 1169 (1755 yılından) sözü geçen (Halep Türkmanı) Has'ın ayırarak haremeynlikleri kaldırıp lağvedildi. Ayrıca yine bu söz konusu yıldaki (1755) yazılı zikredilen mallarıyla birlikte Rakka⁹ eyaleti geliri devlet hazinesi için ayrılmış arazilere dâhil edip katılmak ve aralarına girip katılan diğer kabileleri halkını aradan çıkardıktan sonra (geri kalanlarını) topluca Halep Valisi aracılığıyla Rakka'ya sürüp ve Rakka Valisi'ne teslim ve Rakka'da yerleştirmek ve vatan edindirmek, anılan aşirete bedel, kalemiye dışında yıllık 6625 kuruş mal ile Rakka eyaleti mukataaları kalemlerinden olan İlbeyoğlu cemaatini gene aynı sene itibarıyla Rakka'dan ayrılmak ve yazılı bulunan malları fazlası 325 kuruşu her yıl irsaliye diye Yeniil voyvodası mamur hazineye teslim etmek üzere söz konusu olan Has (Halep Türkmanı)'a katmak (düşüncesini) içeren şanlı emri çıkarıp göndermekle söz konusu olan Reyhanlı aşireti Boybeyileri ve yaşlıları Halep Valisi saygın vezir saadetli Rağib Mehmed Paşa¹⁰ hazretlerinin yanına varıp geçmiş kötülüklerinden pişmanlık duyduklarını ve bir daha böyle işlere girmeyeceklerine dair söz vermişlerdir.

Eski cürümlerinden istifa ve istiğfar¹¹ ile kendilerinin ve hayvanlarının alışık olmadıkları Rakka çölünün su ve havasına uyum sağlayıp oturup katlanmayı güçleri olmadığını belirtip açıklayarak üzerlerine düşen malı tereddütsüz muhassıllarla ödemek ve bundan böyle (Tanrı) kullarına zarar vermekten sakınmak için, araya Halep'in ileri gelenleri ve Halep ahalileri girip kefil olmuşlardır. Bunun üzerine Rakka'da iskândan bağışlandılar. Halep muhassıllığına bağlanmaları dileğinde buldukları, adı geçen Vezir bundan önceleri tahrirat ile bildirmiş olduğundan daha evvel zikredilen İlbeğli aşireti öncelerde Rakka ahalisi iltiması (ısrarlı ricası) üzerine eskiden olduğu gibi asıl yerleri (olan Rakka'da) tutmak ve karar kılınmak üzere açıklandığı gibi yazılı olan koşullar ve kayıtlar ile cümadelüla¹² ayı

⁸ avaid: adler.

⁹ Rakka: Suriye'de bir eyalet adı. 1516 yılında Suriye'nin Yavuz Sultan Selim tarafından fethinden sonra yapılan vilayet taksiminde Suriye'nin kuzey bölgeleri Halep Eyaleti'ne bağlanmıştı. Rakka Eyaleti ise 1594 yılında merkezi Urfa olmak üzere Halep Eyaleti'nden ayrılarak kuruldu.

¹⁰ Rağib Mehmet Paşa: Halep Valisi. 1698 yılında İstanbul'da doğdu. Sayda (1750), Rakka, Halep (1755) valiliklerinde bulundu.

¹¹ istifa ve istiğfar: yaptıklarından pişman olmak ve bir daha yapmamaya kara vermek.

¹² Cümadelüla: Şubat

ortalarında (1755 Şubat ortalarında) divandan ayrıntılı, açıklamaı emr-i şer'i çıkmış idi.

Ancak Osmanlı'dan çıkan emir, henüz yerine varmadığından hareketle, İlbeyli aşiretinin Rakka'dan çıkarılmasında o bölgece yaşayan Arapların fazlalığı ve şekavet olaylarının aşırı derecede fazla olasından dolayı sosyal ve siyasal yönden birçok¹³ sakıncalar olduğunu ileri sürerek eski yerlerinde tutmak konusunu şimdiki Rakka Valisi ve öncesinde sadrazam olan saadetli Abdullah Paşa¹⁴ hazretleri Derialiyeye (İstanbul) bildirmekle durum açıklandığı üzere olduğunda bilgi edinmek için emr-i şeriflerinin yazılması için ferman âli buyurulması... üzerine Divan-ı Hümayun'dan emr-i şerif ve Baş Muhasebe'ye ilmi haber verilmek için ferman buyurulması hususu Saadetli Sultanım hazretlerindedir.

Sonuç

Destanlar, toplumun geçmişini ve geleceğini temsil ettikleri için dünya edebiyatı tarafından önemsenirler. Günümüz Anadolu sahasında destancı veya destan anlatıcısı geleneği az da olsa devam etmektedir. Destanlar, millet hayatında büyük etki bırakmış olayları anlatan uzun hikâyeler olduğuna göre Türkiye Cumhuriyeti olarak 1974 yılında yapılan Kıbrıs savaşı ve günümüzdeki terör belasından dolayı birçok olağanüstü olaylar anlatılmaktadır. Bunlar belli bir zaman zarfında olgunlaşmış sözlü kültürden yazıya geçirilecektir. Bahadırlı aşireti arasında, sözlü kültür olarak, yüzlerce yıldır anlatılan Mukaddem Ali Destanı'nın parçaları yakın tarihimizde Doktor Kemal Bahadır tarafından toplanmıştır ve yazıya geçirilmiştir.

Mukaddem Ali destanında bulunan sözlü kültür ürünleri, epik destan geleneğine uygun olmakla birlikte yaşanan dönem, mekân ve sosyal yaşam tarihî gerçeklik arz etmektedir. Destan, Mukaddem Ali'nin ölümünden sonra

¹³ Halil Sahillioğlu *Reyhanlı aşiretinin sürgününü anlatan* makalesinde, son cümledeki karışıklığı, şöyle izah etmektedir: *Son cümlelerdeki çapraşıklık divandan değişik işlemlerinin çapraşıklığını yansıtır. Önemli olan olay İlbeğli aşireti Rakka'da tutuldu, Reyhanlı aşireti Amik'te yerleştirildi. Voyvodalık muhassıslık arasında mal aktarması geri kaldı. Devlete ait taşradan tahsil edilecek gelir, defterdarlıklar, muhassıllıklar veya voyvodalıklar aracılığıyla yapılırdı. Bu üç kurumun ince ayrıntısı henüz ortaya konmuş değildir. Yeniil'in vergisi ise eskiden valide sultanların Üsküdar'da yaptırdukları camilerin vakfına ait iken bu sıralarda Mekke ve Medine'ye gönderilen surre akçesine tahsis edilmişti. Yeniil'e ait oymaklara Haremeyn uş-şerifeyn aşiretleri denilmesinin sebebi de budur.* (Halil Sahillioğlu. (1995), "Reyhanlı Aşiretini Amik'te İskânı", Antakya: Güneyde Kültür Dergisi, Cilt: VII, Sayı 72, s. 17.)

¹⁴ Abdullah Paşa: Doğum tarihi bilinmemektedir. Seyyit Hasan Paşa'nın oğludur. Halep Valisi olan Nişancı Şehla Hacı Ahmed Paşa görevde ölünce onun yerine Halep Eyaleti Valisi olmuştur. 1756'da ise Rakka valisi olan Koca Ragıp Mehmet Paşa ile becayiş yapıp Rakka Valiliğine getirilmiştir.

çocukları ve torunları arasında devam etmektedir. Torunları Osmanlı'ya isyan bayrağını çeken İbrahim Paşa'ya direnmiş ve kısa bir süre de olsa durdurmayı başarmıştır. Dolayısıyla anlatılan olaylara baktığımızda bu destan, 17. yüzyıldan 19. yüzyılın ortalarına kadarki tarihî süreci kapsadığını anlayabiliriz. Destan, Bahadır aşiretinin Anadolu'nun çeşitli bölgelere dağılmasıyla sona ermiştir.

Mukaddem Ali Destanı¹⁵

Meclis kurulmuş, Halep Türkmenlerinden olan Bahadırlar'ın büyükleri çadırda sohbet ediyorlardı. Çadır dışında da çocuklar tahtaları kılıç gibi kullanarak birbiriyle oynuyorlardı. Çadırda bir tek ailenin en büyüğü Abdullah Bey yoktu. Herkes birbirine “*Nerede Bey?*” diye söylenmeye başladılar. Dışarı çıktıklarında Abdullah Bey'i tek başına ve çok üzgün bir şekilde çocukları seyrediyordu. Üzgün üzgün oturan Beylerinin bu hali, aşiretin ileri gelenlerinin gözünden kaçmadı. Ona “*Seni üzen nedir Bey'im?*” dediklerinde Abdullah Bey, yaşlı bir şekilde “*Derdim vardır aşiret. Bakın şu ovaya, binlerce kıyruğu düğümlü yağız kısraklarımız var, nallarının altına adımı kazıyıp üzerlerine atladığımda, önümde kâinat dize gelir. Ama şimdi kocadım artık. Arkama baktığımda kimseyi göremiyom.*” dedi. Anladılar ki Abdullah Bey'in derdi çocuk. Abdullah'ın üzüntüsünü duyan aşiretin en yaşlısı Abdullah'ın yanına sokuldu “*Oğlum üzülme, duanı da esirgeme.*” deyip sırtını sıvazladı.

Abdullah kırk gün, gece gündüz Allah'a dua etti. Hiç yılmadı, vazgeçmedi. Bir gece çadırında uyurken susadığını hissetti ve kalktı. “*Çadırdan çıkayım da bir nefes alayım.*” dedi. Gece geç saat olduğu için çadırlar sessizdi. Yanındaki kurnaya gidip yaklaştı ve suyunu içmeden önce de Gökyüzüne baktı. Hava, bulutluydu; yıldız yoktu. Bir daha baktığında sadece bir yıldız gözüktü. Bu yıldız çok büyüktü. Kendi kendine “*Hayırdır inşallah*” dediğinde sağına baktı. Beyaz giyili, nur yüzlü, ak saçlı tertemiz bir ihtiyar Abdullah'a bakıyor ve ona yanına gelmesi için işmar ediyordu. Abdullah önce korktu. “*Kim bu ihtiyar, nereden, nasıl geldi acep?*” dedikten sonra cesaretini toplayıp sormak için aksakallı ihtiyara doğru yürüdü. Aksakallı, Abdullah'ı eli ile kaldırdığı gibi atın terkesine attı ve hızla ovidan

¹⁵ Derlemesini yapmış olduğumuz Mukaddem Ali Destanı, Büyük Reyhanlı Aşireti ve Bahadırlar adlı eserin 69 ve-76. sayfaları arasında bulunmaktadır.

uzaklaştı. Çok kısa bir zaman sonra bir göl kenarına geldiler. Bu gölü Abdullah Bey hiç görmemişti. Ovada böyle bir göl yoktu, kimse bilmiyordu. Aksakallı “*Bu gölün suyundan iç ve önce Allah’a, sonra Peygamber’e ve Ali’ye dua et, sonra da atına bin. Bu at seni obana götürür.*” dedi ve kayboldu. Abdullah Bey bu ihtiyar adamın dediğini yaptı. Gölün kenarında abdest aldı dua etti. İçtiği su yüreğini yakmıştı. Çok acıydı. Sabaha kadar gölün kenarında oturdu. Şaşkındı. Sabaha karşı atına bindi ve kısa bir zaman sonra çadırına geldi. Gördüklerini ve özellikle de içtiği suyu kimseye söylemedi.

Aradan aylar sonra karısı Zebo’nun gebe kaldığını öğrenince yanına gitti ve ona “*Asil Beydillioğlu Mehmet Bey’in asil kızı Zebo, güzel Zebo¹⁶, kıymetlim Zebo, biliyordum bana güzel bir çocuk vereceğini. Yılmadım bekledim. Dölüm¹⁷ olursa Ali, kızım olursa da Fatma ismini koyacağım.*” diyerek adak adadı.

Doğum zamanı geldiğinde bütün aşiret pür dikkat beklerken birden hava karardı ve yağmur sicim gibi akmaya başladı. Doğumdan sonra da yağmur birden kesildi ve ortalık toprak kokmaya başladı. Yağmur durduğu zaman, Abdullah’a bir oğlu olduğu müjdelendi. İlk müjdeleyen aşiretin aşçısı Haçça kadına besili bir koç hediye ettiler. Ebe kadın, doğan bu çocuğun gözüne “*güzel olsun*” diye, sürme çekti.

Abdullah çocuğunu kucağına alıp ezan okudu ve adını da kulağına adak ettiği gibi, Ali olarak fısıldadı.

Ali daha sekiz yaşlarında iken ata binmeyi öğrendi. Cirit oyunlarında yaşlılarından iyiydi. Aynı yaştaki çocuklardan daha farklı bakıyordu. Kılıç oyunlarında herkese karşı koyacak kadar güçlüydü. On beş yaşına geldiğinde boyu da aşiretin en uzununu, bilekleri kocaman, karakaşlı ve kara gözlü yağız bir delikanlı olmuştu.

Derileri satıp ve aşiretin ihtiyaçlarını almak için karşı köylerde kurulan Pazar yerlerinde de tek başına gidip alışverişini yapar ve dönerdi.

Bir gün yine tek başına alışverişten dönerken karşısına yüzü kapalı üç haramî çıktı. Ali’den yükünü istediler. Ali de “*Hele bir yaklaşın yüzünüzü göreyim.*” dedi. Haramîler yaklaşınca Osmanlı sillesiyle orada bulunan üçünü de anında yere serdi. Sonra da ayaklarından ağaca astı, hıncıl¹⁸ etti. Haramîler Ali’nin çevikliğini, mertliğini görünce meraklandılar. Ali’ye: “*Oralı mısın*

¹⁶ Zebo: Güzel kadın anlamındadır.

¹⁷ Döl, erkek evlat anlamında kullanılmıştır.

¹⁸ Hıncıl: rezil

buralı mısın, sen bizi bağışlar mısın? Adını söyle bey yiğit, bu elin paşası¹⁹ mısın?” deyince, Ali de *“Benim adım Ali’dir, babamınki Abdullah, aşiretim Bahadır, sizi affetsin Allah. Bre kavat oğlu kavatlar, yükünüzü bırakıp terk ederseniz hemen sizin canınızı bağışlarım, amma bir daha görmeyeceğim.”* dedikten sonra haramilerin başka yerden çaldığı ne varsa atlarıyla beraber aldı. Haramiler o kadar çok şey çalmışlardı ki, aşirete dağıt dağıt bitmiyordu. Esbaplar, deriler, gümüş sikkeler mi dersin, aklına ne geliyorsa hepsi var.

Ova yeni dönmüş yayladan, artık etlik zamanı, dönemin Osmanlı padişahı, Bağdat üzerine sefer düzenleneceğini ferman buyurdu. Bunun üzerine Anadolu’da bulunan bütün Türkmenlere haber gönderdi. Osmanlı askerleri sefere çıktıklarında etraftaki aşiretler de yavaş yavaş orduya katılmaya başladılar. Bu gruba Bahadır cemaatinden de büyük bir topluluk dâhil oldu. Bu topluluk içinde, Ali ve akrabaları da vardı.

Savaş zamanı ordular düşmanın üzerine gidince padişah savaş alanına baktı ki, devamlı olarak, biri diğerlerinin önünde savaşıyor. Kendini hep öne atıp öyle bir savaşıyormuş ki kılıcını her kaldırıp indiğinde bir düşman öldürüyordu.

Savaşı izleyen padişah, etrafındaki bir Paşa’ya *“Bu güzel kılıç kullanan, düşmana aman vermeyen yiğit, hep önlere savaşımaktadır. Atı da kendisi gibi güzelmış. Bana bu güzel delikanlının kim olduğunu öğrenin gelin.”* dedi. Paşalar da öğrendikten sonra padişahın huzuruna gelip *“O önde savaşan Bahadır cemaatindedir. Adı da Ali’dir.”* dediler.

Savaş zaferle sonuçlandıktan sonra padişah, Ali’yi yanına çağırdı. Kan revan içinde olan Ali’nin sırtında büyük bir kılıç yarası vardı. Zor yürüyordu. Padişahın huzuruna gelince, daha üç adım attı; fazla dayanamadı ve yere düşüp bayıldı. Padişah bu durumu görünce, bağırarak *“Hemen tabipleri çağırın.”* dedi.

Savaş alanında bulunan tabip başı ve yardımcıları hemen Paşa’nın huzuruna geldiler. Padişah da, *“Bu yiğidi ya iyileştirirsiniz ya da ölürsünüz.”* dedikten sonra tabipler Ali’ye bir baktılar bir daha bakamadılar. Tabipler, *“Efendim bu yiğit, şu anda çok kötü bir yara almış ama sağlam bir yapısı var. Allah’ın izniyle iyileştireceğiz.”* dediler. Bu arada Ali devamlı sayıklıyormuş. *“Nerde Mustafa, nerde Ömer, nerde Selahaddin nerde kılıncım?”* Bu

¹⁹ Burada kullanılan “paşa” kelimesi; yiğit, mert ve asil anlamında kullanılmıştır.

saydıkları isimler amcalarının çocuklarıymış ama ikisi de şehadete varmışlardı.

Ali'nin yaraları kısa zamanda iyileşti. Buna ilk önce sevinenler de tabipler oldu. Yoksa kelleleri gidiyordu. Ali sayıkladığı isimleri tekrar sorunca, Mustafa ve Selahaddin'in şehadete erdiğini Bağdat'ta bir mezarlık yapıldığını ve oraya gömdüklerini; sadece Ömer'in yaşadığını, onu da üç gün evvel İrtah'a gönderdiklerini, söylediler. Ali buna çok üzüldü ve *"Bağdat girdi kanıma, vurdular sol yanıma, kıydı iki canıma, Selahaddin Mustafa."* dedi. Bunları söyledikten sonra Ali'yi padişahın huzuruna çıkardılar. Padişah memnun, Ali ise üzgündü. Padişah, *"Sen ki savaşta devamlı en önde olan ve düşmana aman vermeyen yiğit bir delikanlısın. Aşiretinin ölen delikanlılarına ben de üzüldüm. Onlar kalleşçe öldürüldüler. Seni İstanbul'da iyi makamlara getirerek ödüllendirmek istiyorum."* dedi. Bunun üzerine Ali, *"Kendi obasına gitmek istediğini ve babasının yaşlı olduğunu, aşiretinin başına geçmek istediğini ve devletine de devamlı sadık kalacağını"* söyledi. Padişah da *"Benden bir dilek iste de yapayım. İstersen sana İstanbul'da çok geniş araziler vereyim. Aşiretini de al yerleş. Sen de benim yanımda olursun."* dedi. Ali de *"Padişahım bizler Horasan'dan, Rey şehrinden gelen Oğuz boyunun Halep Türkmen Bayatı denilen bahadırlarıyız. Osmanlı'nın bütün savaşlarında aşiretim sizle birlikte savaştı. Size destek oldu. Nice koç yiğitlerimiz öldü. Bizler Serhatlarda yaşamaya alıştık. Türkmen-i Halep olarak kalmak dileriz. Hayvanlarımızı yazlak yerde otlatmak için geniş alanlar dileriz."* dedikten sonra padişah da Ali'yi haklı bularak *"Sen ki önde savaştın, yılmadın, yorulmadın, adın bundan dolayı Mukaddem Ali olsun. Bu kahramanlığını Sultanınıza da anlatacağım. Aşiretin Düvel-i Muazzama'ya akçe ödemeyecek. Bu arada Hicaz yolunu muhafaza edecek ve haramilerden koruyacaksınız."* dedi ve Mukaddem Ali'ye *"Amik Ovası'nda hep kalacaklarına ve vergi vermeyeceklerine dair bir belge"* verdi. Ali'ye yüklü bir miktarda erzak ve en iyi Arap atlarını vererek göndermek istedi ama Ali, istemedi. Çünkü alacağını almıştı. Artık Mukaddem Ali olarak bilinecekti. Hiçbir hediyeyi kabul etmedi. *"Savaşın hediyesi olmaz Paşam."* dedi ve babasının verdiği at ile geri döndü.

Aşiretinin yanına gelen Ali, babası Abdullah Bey'in ölüm haberini aldı. Çok üzüldü. Aşiretin en yaşlısı Uzun Memet Ağa, *"Tıfillara aş, aşirete baş gerek. Getirin buraya Ali'yi"* diyerek Mukaddem'i işaret etti. Ailenin ileri gelenleri bir araya geldi ve Mukaddem Ali'yi teselli ettiler. *"Allah rahmet"*

eylesin Abdullah Bey yaşlıydı, lakin aşirete baş gerek” dediler. Yaşlılar da “Sen ki mertsin yiğitsin beratlısın, aşiretin başına layıksın.” dediler.

Neyse ney, oysa o. Biz sözü uzatmayalım Mukaddem Ali, Bahadır aşiretinin başına getirildi. Mukaddem Ali, uzun bir süre vergi ödemedi ve aşiretini kimseyle kavga ettirmeden genişletti.

Yaz geldiği zamanlar karlı dağlar, mor sümbüllü çiçeklerin açtığı yaylaklar aşiretin otağı oldu. Uzunyayla, Binboğa ve Yeniil her yaz bu aşiretin sesini dinledi, kışın da Reyhanlı aşiretinin izini.

Yine yaz geldi ve aşiretin ilk kolu olan Reyhanlı aşireti yola koyuldu. Yolda haramiler çok olduğu zaman, bazı yıllar, başka aşiretler ile birlikte yola çıkıyorlardı. Böylece yolda daha kalabalık oluyorlardı. Aşiret uzun yolculuktan sonra Sivas’a gelip yükünü indirmek istedi amma bir baktılar ki yaylalarında başkaları oturmuş. Aşiretin öncülerinden Deli Salman, bu yeni oturanların²⁰ yanına gitti ve kendilerine benzemediklerini anladı. Yani bunlar Türkmen elinden değildi. Orada oturanlara, “*Buralar bizim yazlağımız, derhal çıkın.*” dedi. Dedi ama onların hiç çıkmaya niyeti yoktu. Deli Salman, Mukaddem Ali’nin gerideki kervanda olanlarla ilgilendiği için, geç kalacağını biliyordu. Onları beklemeden savaşa tutuştu ve karşı taraftan üç kişiyi öldürdü. Karşı taraf da hemen toplanıp Deli Salman’ı orada öldürdüler. Bu olayı geriden gelen Mukaddem Ali’ye haber verdiler. Mukaddem “*Kim bunlar, neyin nesi, kimin fesi?*” dedi. Atına hız verdi ve yaylaya yetişti. Yanında hiç kılıncı olmadığı halde sekiz tanesini elleriyle boğdu. Diğerleri de öleceklerini anlayınca neyi varsa bırakıp kaçtılar.

Aşiret yükünü yaylak yerine indirdikten kısa bir süre sonra, bir Paşa ile birlikte Osmanlı askerleri yaylayı kuşattı. Bu askerlerin içindeki Paşa, aşiretin bulunduğu yere geldi ve bağırarak “*Bu aşiretin reisi kim?*” dedi. Mukaddem Ali, “*Benim ne istiyorsun?*” deyince Paşa da, “*Seni götürüleceğim. Aşiretine de söyle geri dönsünler.*” dedi. Osmanlı, aşiretin İrtah’a yerleşmesini ve devamlı burada kalmasını istiyordu. Çünkü orda bulunan diğer Arap aşiretleri, hem yağma hem de isyan ediyordu. Bunlarla en iyi mücadele eden de Reyhanlı aşiretiydi. Bu yüzden yayla yerlerine çıkmasını istemiyordu. Mukaddem Ali de “*Biz buraya hayvanlarımızı otlatmaya geldik ve yüzlerce yıldır gider geliriz. Buralar bizim yaylak yerimiz. Başka yere de gitmeyiz.*” dediğinde Paşa, “*Halep sizi bekler siz de buğday ekin, biçin.*” dedi.

²⁰ Oturanlar kelimesi, gelip yerleşen, ikamet edenler, anlamında kullanılmıştır.

Bu söze Mukaddem Ali çok sinirlendi ve “Paşa! Paşa! Haddini bil. Sen benim aşiretimin ne yapacağına karar veremezsin.” deyince Paşa da “Sizin vergilerinizi hane başı 15 akçeden 50 akçeye çıkardım. Kethuda’ya²¹ söyleyim bunu deftere kaydetsin.” dedikten sonra Ali de “Benim aşiretim Osmanlı’ya feda oldu. Her savaşta onlarca yiğidimizi kaybettik. Benim Osmanlı Paşası’nın verdiği beratım vardır. Terk etmeyeceğim buraları.” dedi. Paşa da cevap olarak “Padişahımız ölmüştür ve yerine büyük oğlu gelmiştir ve herkesten vergi alınması için ferman göndermiştir beratın varsa çıkar görelim.” dediğinde. Mukaddem Ali de “Aşiretimin çadırları yandığında o da yandı.” dedi.

Paşa “Hazırlan seni İstanbul’a götüreceğim. Sen Osmanlı’ya asi çıkıyorsun.” dediğinde, Mukaddem Ali kılıcına sarıldıysa da askerler çok kalabalıktı. Hamle yapmadı. Çünkü aşireti zor durumda kalacaktı. Teslim oldu. Osmanlı askerleri Mukaddem Ali’yi yayla yerinde öldürmek istediler. Oradaki Yeniçeri Ağalarından biri “Bunu padişahın huzuruna çıkaralım Paşam. Bakalım dedikleri doğru mu? Doğruysa bir İstanbul’da belgesi vardır.” deyince Paşa kabul etti ve Mukaddem Ali’ye dönerek “Suçlusun, zor çıkarma, bizle İstanbul’a geleceksin. Gelmediğin takdirde aşiretini yok ederim.” dedi. Mukaddem Ali, sesini çıkarmadı ve çaresiz askerlere teslim oldu.

Uzun bir yolculuktan sonra İstanbul’da padişahın huzuruna çıkardılar. Eski padişah yoktu. O olsaydı derdini anlatırdı, kendisini belki de tanırdı. Aradan 20 yıl geçmişti ve kendisi de 40 yaşlarına gelmişti.

O zamanda yeni padişah olan kişi de avcıymış. Padişah, huzuruna çıkan Mukaddem Ali’ye baktı ve “İsyan eden aşiret reisi bu mu? ” dedi. Yakalayanlar da yayla yerindeki hadiseleri anlatınca padişah hiddetlenerek Askerlere karşı çıkmayla büyük bir hata yaptığını söyledi ve kafası kesilmek üzere ölüm fermanını verdi. Mukaddem Ali de “Savaşta göstermiş olduğu yararlıklardan dolayı, padişah tarafından Mukaddem adını aldığını ve beratını olduğunu, fakat çadırlarının yandığında beratın da yandığını,”

²¹ Kethudalık ve cemaat: Konargöçerlerde, yaygın olan diğer bir sosyal teşekkül tipi ise “cemaat”ti. Cemaat olarak adlandırabileceğimiz bu sosyal birim, hemen hemen bütün konargöçerlerin temel yapısını oluşturan kurumsallaşmadan biriydi. Birbirleriyle akraba olan ve birbirlerini çok iyi tanıyan 10 ile 80 hane arasında, hatta bazen 100 veya daha fazla haneden meydana gelmiş bir teşekküldü. Bu cemaatlerin içerisinde seçkinleşen biri, o cemaatin lideri olurdu. Bir cemaatin idarecisi olan kimse, o cemaat içerisinde seçkinleşmiş olan bir ailenin reisi idi. Bu kimselere “Kethüda” denilmekteydi. İdarî bakımdan bir cemaat, genellikle bir Kethüda tarafından temsil ediliyordu.

söyledi. Söyler amma yeni padişah bir kere ferman buyurmuştur. Kim çıkar karşısına.

Mukaddem elleri bağlı olarak idam edilecek yere doğru götürülürken yanındaki Yeniçerilere durumu anlattı. Yeniçeriler Mukaddem'e hak verirler ama emire de karşı gelemezlerdi. Yeniçeri Ağalarından biri insafa gelerek *"Sen bu kadar anlattın ve dinledik. Gördüğümüz kadarıyla yiğit birisin. Biz sana inandık. Seni idam yerine götürürken yolun ilerisinde emekli bir Yeniçeri Ağası'nın evi var. O da senin katıldığın savaşa katıldı. Bir de o savaşta bulunan bir tabip yakın yerde oturur. Evine yaklaştığımızda işaret veririm, hemen kaçarsın o Yeniçeri Ağası'nın evine giresin. Seni tanırrsa zaten seni elimizden alır ve padişahın huzuruna tekrar götürüp affettirir."* dediler. Mukaddem, Yeniçeri Ağası'nın evinin önüne geldiğinde kaçma işmarını²² alarak söylenen eve doğru kaçtı. Evden içeri girdiğinde Yeniçeri Ağası, aniden içeriye giren Mukaddem'e *"Kimsin oğul?"* dedikten sonra Mukaddem, başından geçen bütün olayları anlattı. Yeniçeri Ağası *"Olanları hatırladım; sen yiğit bir savaşçısın, biliyorum."* dedi. Yeniçeri Ağası durumu tam öğrendikten sonra Mukaddem ile birlikte tabibi aldı ve padişahın huzuruna çıktı. Padişaha *"Savaşta Mukaddem'in yararlılıklarını, Mukaddem adının da Bağdat'ı alan padişah ataları tarafından verildiğini ve berattan dolayı vergiden muaf tutulduğunu"*, anlattı. Bu durumu dinleyen padişah, Mukaddem'i affetti ama öldürdüğü kişiler için Kadı Efendi'yi çağırdı ve bu olayda ne yapılabileceğini sordu. Kadı Efendi de *"Üç yıl zindan yatacak."* dedi. Padişah da kabul etti ve Mukaddem'e dönerek *"Zindandan çıkınca huzuruma gel."* dedi. Mukaddem üç yıl yatmak için girdi. Biz gelelim aşiretin haline. Aşirete *"Mukaddem Ali idam edildi."* diye bir haber geldi. Bütün aşiret şaşırıldı. Karısı Nigar baygınlık geçirdi, bir süre sonra da dayanamayarak öldü. Çocukları her iki olaya da çok üzüldüler.

Aşiret bu durumda, Sivas yaylalarında kendi halinde iken iki yıl sonra Osmanlı *"Ya vergileri vereceksiniz ya da burayı terk edeceksiniz."* diyerek aşireti rahatsız etmeye başladı. Aşiretin yaşlıları da askerlere *"Yapmayın zaten atalarımızı Sivas yaylalarından aldınız, Anadolu'nun her tarafına dağıttınız."* dediler.

Mukaddem Ali'nin üç çocuğu, amcalarının oğulları bir araya gelirler derler ki *"Bizler bu memleketin yedi ayrı yerine dağılalım, orada otlaklar*

²² İşmar; el, göz ya da baş ile işaret etmek, anlamında kullanılmıştır.

bulalım, hayvanlarımızı otlatalım ve soyumuzu devam ettirelim. Aşiretin büyük çoğunluğu, en büyük amcamız Fariz ile Halep, Reyhaniye ve Amuk'a gitsin. Belli bir zaman geçtikten sonra bizden sonra gelen Bahadır nesiller mutlaka bir araya gelecektir yine güçlü olacaktır." dedikten sonra kuzey güney, batı ve doğu tarafına göçlere başladılar. Böylece Bahadır aşireti dört bir yana dağılmış oldu.

Aşiretin hali böyle iken biz gelelim Mukaddem Ali'ye. Padişah, Mukaddem'e verilen bu cezadan hiç memnun değildir. Aradan iki ay geçtikten sonra Kadı Efendi'yi yanına çağırır. "*Kadı Efendi, her savaşımızda aşireti ile yanımızda kılıç kuşanan bu kişiye üç sene ceza fazla değil midir?*" dedi. Kadı Efendi de "*Mukaddem Ali Reyhanlı elinin aşiret reisidir. Bahadırlardandır. Halep Türkmeni'dir, Beyatlı'dır. Dolayısıyla bir Oğuz soyudur. Lakin adamları öldürerek ağır bir suç işlemiştir. Eğer zindandan çıkar son bir yılını saray etrafında bir yerde çalışırsa hükmü tamam olur.*" cevabını verdi. Bunu duyan padişah, hemen "*Mukaddem Ali zindandan çıksın ve saraydaki askerlerime kılıç kuşanmayı, savaşmayı öğretsin.*" dedi. Mukaddem'i zindandan çıkarıp Yeniçeri Ağası'nın emrine verdiler. Kısa bir süre sonra padişah, sarayda dolaşırken Yeniçeri Ağası'na rastlar ve Mukaddem'i sorar. Yeniçeri Ağası da Mukaddem'den memnurluğunu padişaha "*Devletlûm bu yiğit, kırk yaşında ama kırk yiğidi bir tokatta devirecek güçtedir. Ayrıca efendiliği de asker ocağında söylenir. Bunu yanımızda tutmanın bir yolu var mıdır?*" dedi. Padişah da "*Biraz daha zaman geçsin.*" dedi.

Bir gün Sadrazam, padişahın huzuruna çıktı ve üzgün bir şekilde durdu. Padişah da "*Nedir bu telaşın Paşa'm*" deyince Sadrazam da "*Balkanlarda isyan çıkarmaya çalışanların olduğunu, Türk evlerine saldırıların yapıldığını ve bir an önce önlem alınmazsa büyüyeceğini*" söyledi. Padişah Yeniçeri Ağası'na "*Bu konu ile ilgili bir tabur askerle beraber Mukaddem'i görevlendirin.*" dedi. Yeniçeri Ağası da Mukaddem'i çağırıp durumu anlattıktan sonra "*Sana kırk atlı vereyim*" deyince, Mukaddem de "*Sadece iki atlı isterim, onlar bana yolu gösterebilirler, yeter.*" dedi. İstenilen malzemeler verildi ve yola koyuldular.

Mukaddem iki atlı ile yola koyuldu ama içlerinden biri çok sinsiymiş²³. İsyân edilen yere giderken hep yanlış yolu gösteriyormuş. Gittikleri yerlerde de herkes memnunmuş. Mukaddem, sinsî olanına "*Ulan Kavat! Sen bizi*

²³ Sinsî; içten pazarlıklı, her an hainlik yapabilir anlamındadır.

yanlış yere götürüyorsun, buraya gelirken yolu biliyorum, diyordun. Ama şimdi karıştırdığını söylüyorsun. Haydi diğeri eşyalara mukayyet oluyor ve yolu bilmiyor. Peki, şimdi seni asayım mı keseyim mi? Onu söyle” deyince sinsi hemen doğru yolu gösterip ve “Ben isyan edilen yerde doğdum. Oraya gitmek istemiyorum” dedi. Bunun üzerine Mukaddem “Osmanlı’nın emirlerine karşı gelinmeyeceğini” söyleyerek orada sinsi olanın kellesini uçurdu. Aradan iki gün geçtikten sonra, sora sora isyan eden yere geldiler. Mukaddem bakar ki bu şehirde Osmanlı bayrağı dalgalanmıyor. Öğrenir ki Vali kaçmış, orada yaşayan Türklerin büyükleri esir. Mukaddem Ali, yanındaki askere “Hemen İstanbul’a git ve padişaha durumu anlat” dedi. Kendisi de vakit kaybetmeden orada bulunan Pazar yerinde gitti. Pazar yerinde bezirgânlar satış yapıyordu. Bir bezirgânın yanına gitti ve ona, “Bu gâvurların başı kimse yanına götürmesi ve tercümanlık yapması karşılığında on altın vereceğini” söyledi. Bezirgân kaçırır mı hiç. Hemen kabul ederek isyancı başının konağına götürdü.

Konağın önüne geldiklerinde Mukaddem bahçenin demir kapısından bir bakar ki İsyancı başı etrafında yüzlerce askere emir veriyor. Akşam vaktini bekledikten sonra Mukaddem gizlice eve girer girmez isyancı başının boğazına kılıcını dayayıp “Emir ver esir ettiğin Türkler dışarı çıksın” dedi. İsyancı başı çok korkak biri olduğu için hemen emir verdi ve Türkler hapisten çıktılar. Kurtulan Türkler, kılıçlarını tekrar kuşandılar ve diğer isyancıları da öldürdükten sonra Osmanlı bayrağını dalgalandırdılar. Mukaddem Ali, kılıç kuşanan Türkleri yanına çağırıp, “Bu köpeğin elindeki bütün malları meydana yığacaksınız.” dedi. Meydana o kadar çok mal getirdiler ki küçük bir tepe oluştu. Ne isteniyorsa vardı. İpek kumaşlar, altınlar, gümüş işlemler, hayvan kürkleri... Mukaddem Ali, orada yaşayan halkı çağırıp ve tek tek dağıttı. Halk çok memnun kaldı. Sonra isyancı başını aldı ve padişaha teslim etmek için yola çıktı. Yolda isyancı başı Mukaddem’i ne kadar kandırmaya kalksa da Mukaddem kanmadı. Hatta bir küp altın teklif etti. Yine kandıramadı. İstanbul yakınlarına geldiğinde Mukaddem isyancı başının boynuna bir ip geçirdi ve ahalinin önünden geçerek saraya doğru yürüdü.

Halk artık Mukaddem’i iyi tanıyor ve onun yiğitliğini her yerde anlatıyordu. Padişah isyancı başını getiren Mukaddem’e çok teşekkür etti.

Bir gün Mukaddem, Yeniçeri Ağası’na “Bu kadar yıldan sonra ben artık İstanbul’u dolaşmak istiyorum.” dedi. İzin verildi. İstanbul’da dolaşırken yaşlı birilerinin kendisine dikkatli baktığını gördü. Yaşlı adama

yaklaşıp “Öyle dikkatli dikkatli ne bakıyorsun?” deyince, adam da “Oğul bizim elde bir yiğit vardı, padişah idam ettirdi, adı da Mukaddem Ali’dir. Seni ona benzettim kusurumu bağışla. Bu yiğit öyle bir yiğit ki aşireti tek başına toplar ve bir kılıç darbesiyle on kişiyi yere yıkar. Amma çok şanssız bir delikanlı idam edildikten sonra karısı dayanamayıp öldü. Çocukları da Urum eline dağıldı. Bir kısmı da Halep, Reyhanlı ve Amuk etrafındadır.” dedi. Bunları duyan Ali gözünden iki damla yaş döküp kaderin kötü oyunundan dem vurmaya başlayınca, yaşlı adam “Ne oldu oğlum, niçin ağlarsın?” dediğinde, Ali “O bahtsız kişi benim emmi.” diyerek yaşlı adama sarıldı. Beraber ağlaştılar.

Yaşlı adam, “Babası Abdullah ile öz amca çocukları olduğunu İstanbul’a da oğlunu aramaya geldiğini ama hiç göremediğini ve ellerinde bir mektup olduğunu” söyledi. Ali, mektuba bakar ki oğlu sarayda padişahı koruma görevini yapmaktadır, Adı da Muhammet’tir. Yaşlı adamdan ayrılıp saraya gittiğinde koruma görevi yapan Muhammet’i buldu ve “Babasının İstanbul’da olduğunu söyledikten sonra şimdiye kadar yanına niçin gelmediğini” sordu. O da “Kendisini gördüğünü, kılıç sallamasını izlediğini ama idam edildiğini duyduğu için, bu yüzden de cesaret edip gelemediğini” söyledi. Muhammed’e “Baban seni merak ediyor hiç mi haber vermezsin?” dediğinde, “Osmanlı son dönemlerde hep isyanları bastırma peşinde, ben de seferdeydim”, cevabını aldı. Ertesi sabah, Yeniçeri Ağası’nın yanına gidip ve Muhammet’e izin aldı.

Kendisini Kazasker olarak görmek istediğini söylese de bir türlü ikna edemedi. Mukaddem’i yanında tutmak istese de Mukaddem “Ben bir şey istemem, aşiretimin yanına gitmek isterim. Onların bana ihtiyacı var. Ben ovanın, dağların insanıyım yaylaklara çıkmazsam rahat edemem.” dedi. Padişah da en asil atlarından üç, en güzel kısraklardan da beş tanesine çok değerli yük verdi ve Reyhanlı-Halep ile ilgili Hicaz yolunu muhafaza etme ile görevlendirdi. Kâtiplere İstanbul’da çok geniş bir arsanın tapu yazısını Ali Bahadır adına mühürleyerek Mukaddem’e verdikten sonra Reyhanlı’ya doğru gönderdi.

Mukaddem uzun bir yolculuktan sonra artık Reyhanlı’ya, aşiretinin yanına doğru yaklaştı. Uzaktan Reyhanlı aşiretinin çadırlarını gördü ve atını yavaşça aşirete doğru sürdü. Uzaktan atların geldiğini gören aşiret, üzerinde Mukaddem Ali’yi görünce ortalık bayram havasına dönüştü. En büyük oğlu Mehmet karşılayarak atın başını tuttu. Babasının elini öptükten sonra aşiretin

durumunu Mukaddem'e anlattı. Dedi ki: *“Sen yokken bile Osmanlı bize yine eziyet verdi. Bizi Uzak yerlere sürmeye kalktı. Vali, padişaha rica etti de bu işten vazgeçildi. Kardeşlerim hepsi dağıldı. Onlardan haber alıyorum. Kimi yakın kimi uzak yere gitti. Hepsi yurt kurmuşlar. Ama senin yaşadığını bilmiyorlar.”* Bunun üzerine Mukaddem Ali dedi ki: *“Ben belki de görmem ama biri bu aşireti tekrar toplayacak. Bu aşiret çok güçlü, savaşçı, devletini seven asil bir aşirettir. Eninde sonunda bu aşiretin içinde yer alan Bahadırlar bir araya gelecek, belki ben görmem, belki sen görmen ama bizden sonraki nesiller görecektir...”*

Mukaddem Ali'nin gelmesiyle birlikte ovada sulh hâkim oldu. Aşiret, uzun yıllar yaylalara gidiş yaptı. Çok yaşlanmıştı, yorulmuştu. Öldüğünde aşiretin hâkim olduğu Türkmen mezarına gömüldü. Yerine de çocuklarından en büyüğü Mehmet geldi. Mukaddem Ali'nin torunlarından Hasan Bey, aşiretin başında iken İbrahim Paşa devlete asi geliyor. Birçok yeri işgal ettikten sonra da Reyhanlı taraflarına gelmeye çalışıyor. O zaman *“Gâvur padişah”* derlermiş, işte ondan ferman gelmiş. Fermanda Hasan Ağa'ya *“Aşiretinle İbrahim Paşa'nın ordusunun önüne çık. Ben ordumu Gâvur Dağı'nın ötesine geçinceye kadar onunla harp et ve oyalala.”* diye yazıyormuş.

Hasan Ağa, bu isteği emir telakki ederek kendi aşiretinden ve etrafta konaklayan konargöçerlerden birlik kurarak şimdiki Reyhanlı ve Kırkhan yolu üzerinde bulunan ve adı İbrahim Paşa olan köyün orada karşılıyor. İbrahim Paşa'nın ordusu ile harp ediyor. Bu harp, meşhur bir harptir. Bakıyor ki karşı ordu donanımlı ve üzerlerine kalabalık geliyorlar. Vuruşa vuruşa geri çekiliyor. Bu savaşta aşiret reisi Hasan Bahadır, kardeşini kaybediyor. Aşiret de darma dağın oluyor.

İbrahim Paşa, Hasan Bahadır'a haber gönderiyor ve dedi ki: *“O aşiretin başındakine söyleyin benim karşıma kim çıkarsa ezerim. Benim güçlü ordum var. Beni çok oyaladı. Benim ordumu yolundan alıkoydu. Cesur adammış. Gelsin benimle hareket etsin.”* Bu haber gelince Reyhanlı'ya yakın bir yerde bulunan Hasan Bahadır da şu cevabı verdi. *“Ben, padişahıma bağlı bir kimseyim. Yapabiliyorsa beni hemen kurşuna dizesin. Şimdi aşiretimi tekrar toplamam lazım. Savaşa devam edeceğim.”* Bu sözü duyan İbrahim Paşa, aşiretin güçlü kalmaması için sağa sola aşireti sürgün etti ve *“Hasan Ağa'ya söyleyin dönüşte onunla mutlaka görüşeceğim”* dedi ve atını Adana taraflarına sürdü.

Osmanlı İbrahim Paşa ile sulh yaptıktan sonra da aşiret yaylaya gidip gelmeye başladı. En son da Maraş yolundan Sivas yaylalarına giderken bu defa başka bir İbrahim Paşa ile savaştı ve onu yendi. Daha sonra da devlet kanun çıkarınca Reyhanlı aşiretin adı olan ilçe kuruldu.

Kaynakça

- Acıpayamlı, O. (1993). *“Ad Koyma Folklorunun İncelenmesi,”* IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, IV. Cilt, Ofest Reprint Matbaası, Ankara.
- Aça, M. (1998). *Kozi Körpeş-Bayan Sulu Destanı Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*. Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.
- Bahadır, S. (2016). **Büyük Reyhanlı Aşireti ve Bahadırlar** (Tarih-İnanış ve Halkbilimi), Ankara: Sonçağ Yayınları.
- Bilgili, A. S. (2002). *“Azerbaycan Türkmenleri,”* **Türk Ansiklopedisi**, C. 7, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Düzgün Kara, Ü. (2014). **Türk Destan Kahramanı ve Başkurt Destanlarının Tipolojisi**, Konya: Kömen Yayınları.
- Elçin, Ş. (1993). **Halk Edebiyatına Giriş**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ergin, M. (1989). **Dede Korkut Kitabı**, C. I, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, Sayı:169.
- Öncül, K. (2009). **Türk Halk Edebiyatı Nesir Ürünlerinde Başkaldırı Kavramı**, Basılmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sahillioğlu, H. (1995). *“Reyhanlı Aşiretini Amik’te İskâni,”* Antakya: **Güneyde Kültür Dergisi**, Cilt: VII, Sayı 72.
- Yaşar Yücel, Y-Sevim, A. (1990). **Türkiye Tarihi**, Ankara: TTK Yayınları, C. II.
- Yıldırım, D. (1998). **Türk Bitigi** (Araştırma/İnceleme Yazıları), Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldız, N. (1995). **Manas Destanı (W. Radloff), ve Kırgız Kültürü ile İlgili Tespitler ve Tahliller**, Ankara: TDK Yayınları.
- Yinanç, M. H. (2013). *“Aşiret, göçebe ve yarı göçebe”* ile ilgili madde. **İslam Ansiklopedisi**, C. I.

